

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Заступник керівника

(проректор з науково-педагогічної роботи)

Афанасьєв

Соціальне проектування

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань	023 «Соціальна робота»
Спеціальність	032 «Соціальне забезпечення»
Освітній рівень	другий (магістерський) рівень
Освітня програма	Управління соціальними проектами

Вид дисципліни
Мова викладання, навчання та оцінювання

базова
українська

Завідувач кафедри
економіки та соціальних наук

Назарова Галина Валентинівна

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри економіки та соціальних наук
Протокол № 1 від 27.08.2018 р.

Розробники:

Гончарова Світлана Юріївна, к.е.н., доц. кафедри економіки та соціальних наук,

Семенченко Аліна Володимирівна, к.е.н., викл. кафедри економіки та соціальних наук.

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

1. Вступ

Анотація навчальної дисципліни: Кризові соціально-економічні явища, що останнім часом спостерігаються в економіці країни, зумовлюють появу якісно нового підходу до вирішення соціальних проблем, який знаходить своє вираження у соціальному проектуванні. Соціальне проектування займає все вагомніше місце в розвитку українського суспільства, стає самостійною наукою. Навчальна дисципліна «Соціальне проектування» надає можливість студентам здобути знання місця та ролі соціальних проектів та соціального підприємництва, їх значення для розвитку суспільства; основних методів, принципів і етапів соціального проектування.

Вивчення дисципліни дає можливість студентові набути досвіду: використання теорії та практики управління соціальним підприємництвом; визначення організаційного, нормативно-правового та інвестиційного забезпечення соціального проектування; організації, координації, реалізації та контролю соціальних проектів та програм; організації та використання технології соціального проектування та прогнозування; удосконалення проведення соціальної експертизи.

Мета навчальної дисципліни: вивчення студентами теоретичних засад та набуття практичних навичок соціального проектування, які є необхідними для вільного володіння теорією та практикою створення соціальних проектів, а також використання проектного підходу до розв'язання соціальних проблем.

Курс	1	
Семестр	2	
Кількість кредитів ECTS	5	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	20
	семінарські, практичні	20
Самостійна робота		110
Форма підсумкового контролю	іспит	

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Політекономія	Методологія науково-освітніх досліджень у соціальній сфері
Інформатика	Соціальний захист та соціальне страхування
Мікроекономіка	Креативна економіка та менеджмент
Макроекономіка	
Менеджмент	
Маркетинг	
Соціологія	
Фінанси	
Управління трудовим потенціалом	
Ринок праці	
Соціальна економіка і політика	
Менеджмент у соціальній сфері	
Міжнародні соціальні інституції та програми	
Соціальні комунікації	

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність до організації та розвитку форм соціального підприємництва	Визначати форми, методи та обирати організаційну структуру соціального підприємництва
Здатність оцінювати якість соціальних проектів та програм	Відбирати та аналізувати дані про соціальні процеси, аналізувати соціальні проекти через призму різноманіття моделей та концепцій
Здатність до розвитку напрямів соціальної відповідальності	Визначати національні моделі соціальної відповідальності, оцінювати ефективність використання соціальної відповідальності
Здатність використовувати інструментарій соціального проектування та прогнозування для вирішення теоретичних та прикладних соціальних проблем	Вміти використовувати технології діагностики та моделювання соціальних процесів та явищ за результатами прогнозування та організувати проектну діяльність
Здатність приймати організаційно-управлінські рішення в нестандартних ситуаціях і готовність нести за них відповідальність	Аналізувати та оцінювати інформаційне, нормативно-правове та інвестиційне забезпечення соціальних проектів, обґрунтовувати очікувані результати
Здатність до проведення соціальної експертизи за об'єктом, за охоптом, за способом взаємодії експертів, за кількістю етапів експертизи, за типом вирішуваних задач	Володіти методикою підбору експертів, використовувати організаційні моделі та оцінювати ефективність соціальної експертизи

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи соціального проектування

Тема 1. Соціальне підприємництво та його роль у сучасній економіці

1.1. *Сутність та значення підприємницької діяльності.* Сутність підприємницької діяльності та еволюція поглядів щодо її розуміння. Принципи, функції та види підприємницької діяльності, їх характеристика. Історичні етапи розвитку соціального підприємництва. Сучасний стан соціального підприємництва.

1.2. *Сутність та значення соціального підприємництва.* Підходи до визначення поняття соціального підприємництва. Передумови розвитку підприємництва: економічні, політичні, юридичні, соціальні, психологічні. Державна політика активізації підприємницької діяльності в Україні. Соціальне підприємництво як соціальна практика. Підходи до розуміння практики соціального підприємництва: соціальне підприємництво як спосіб соціальної підтримки певних груп населення; соціальне підприємництво як механізм сприяння економічному розвитку, підтримки підприємства; соціальне підприємництво як альтернативний державному механізм вирішення соціальних проблем; соціальне підприємництво як соціально орієнтований бізнес.

1.3. *Зарубіжний досвід розвитку соціального підприємництва.* Американська та європейська концепції соціального підприємництва. Досвід соціального підприємництва в Європі (Великобританія, Польща, Італія), Америці (США, Канада, Бразилія), Азії (Південна Корея, Японія, Тайвань).

Тема 2. Сучасні підходи до соціального проектування

2.1. *Генезис соціального проектування та еволюція його форм.* Сучасні концепції соціально-проектної діяльності. Соціальне проектування та соціальні проблеми. Формування завдань в соціальному проектуванні. Основні напрямки соціального проектування.

2.2. *Поняття та цілі соціального проектування.* Об'єкт, предмет, суб'єкт соціального проектування. Постановка цілей в соціальному проектуванні. Принципи та функції соціального проектування. Наукові підходи до проектування: об'єктно-орієнтований, суб'єктно-орієнтований, проблемно-орієнтований підходи

2.3. *Поняття, особливості та класифікація соціальних проектів.* Сутність та структура соціального проекту: резюме, вступ, мета і задачі, методи і заходи. Особливості соціального проекту: зміна стану, цілеспрямованість, неповторність, обмеженість у часі, обмеженість ресурсів тощо. Визначення актуальності соціальних проектів. Ознаки класифікації соціальних проектів: специфіка організації проекту (за характером проєктованих змін; за особливостями фінансування; за масштабами; за терміном реалізації); особливості об'єкта проектування (за спрямованістю діяльності; за цілями проектування); за особливостями суб'єкта проектування. Рівні соціальних проектів: глобальний, регіональний, локальний, особистісний

2.4. *Зарубіжний досвід соціального проектування.* Реалізація соціальних ініціатив в країнах Європи, США. Участь держави у соціальному проектуванні. Цільові групи соціального проектування.

Тема 3. Концепція соціальної відповідальності в контексті соціального підприємництва

3.1. *Концепція стійкого розвитку та концепція корпоративної стійкості.* Сутність суспільного руху за соціальну відповідальність. Концептуальні основи розвитку соціальної відповідальності. Сучасні підходи до концепції соціальної відповідальності та соціального підприємництва.

3.2. *«Соціальна відповідальність» як категорія сучасного соціального знання.* Сутність, види, категорії, моделі та рівні соціальної відповідальності. Еволюція концепції соціальної відповідальності.

3.3. *Стратегія соціально відповідальної поведінки у ринковому середовищі.* Особливості соціальної відповідальності різних суб'єктів суспільного розвитку: соціальна відповідальність людини, підприємства, держави, суспільства.

3.4. *Корпоративна соціальна діяльність як комплексна синтезована модель.* Піраміда корпоративної соціальної відповідальності. Трисферна модель корпоративної соціальної відповідальності. Змістовні характеристики корпоративної соціальної сприйнятливості.

Змістовий модуль 2. Методичні основи соціального проектування

Тема 4. Технологія соціального проектування

4.1. *Основні елементи соціального проектування.* Поняття соціального проектування. Суб'єкти та об'єкти соціального проектування. Умови проектної діяльності: відносини, процеси, середа, дії, речі, діяльність, засоби. Загальнонаукові принципи соціального проектування. Проектне управління соціальної сфери.

4.2. *Цілі соціального проектування.* Визначення проектної проблеми; проведення проектних досліджень; розробка проектної програми; формування проектного цілого; реалізація проектного зразка.

4.3. *Стадії (етапи) соціального проектування:*

4.3.1. *Формулювання проблеми* (визначення проблемної ситуації, що вимагає цілеспрямованих дій для її перетворення).

4.3.2. *Соціальне замовлення* (усвідомлення необхідності вирішення деякої соціальної проблеми за допомогою моделювання можливих варіантів перетворення соціальної ситуації).

4.3.3. *Паспортизація об'єкта* (отримання точних даних про систему, процес чи явище, опис їх стану, функціонування і розвитку). Паспорт як документ, в якому відображаються кількісні і якісні параметри системи. Етапи створення паспорта соціальної структури.

4.3.4. *Визначення мети*. Мета діяльності як це ідеальне уявлення про результат.

4.3.5. *Розробка основних завдань*. Вимоги до завдань, їх конкретизація.

4.3.6. *Вибір стратегії проектної діяльності*. Залежність стратегії від мети проектування.

4.3.7. *Складання організаційної програми*. Організаційна програма, її цілеспрямованість і узгодженість на всіх етапах проектування. Типізована структура організаційної програми: формулювання цілей і завдань проектної діяльності безпосередньо для проектувальника; визначення змісту ролей і розподіл останніх залежно від здібностей діячів; каталогізація об'єктів проектування; чіткий виклад дій для досягнення поставленої цілі; перелік засобів і очікуваних результатів.

4.3.8. *Прогнозування*. Передбачення тенденцій і перспектив можливого розвитку соціальних систем, об'єктів, суспільних явищ, процесів. Джерела інформації про майбутнє: екстраполяція; моделювання об'єктів дослідження; прогнозна експертна оцінка.

4.3.9. *Моделювання*. Поняття моделей, їх різновиди. Методи моделювання, що використовуються у соціальному проектуванні. Конструкт як вибір найбільш ефективної моделі.

4.3.10. *Проект системи*. Відображення ідеальної моделі, її оцінка. Визначення особливості системи, що проектується. Уточнення зв'язків, які існують у системі, що проектується.

4.4. *Систематизація методів соціального проектування*: програмно-цільовий, аналітико-якісний; нормативно-функціональний; нормативний; ресурсний та інші. Оцінювання проектних ідей та проектів за допомогою методів стратегічного аналізу. Сутність та можливості застосування методів PEST+ та SWOT-аналізу. Графічне подання та характеристика SPACE-матриці. Розроблення сценаріїв розвитку подій. Матриця McKinsey. Діловий комплексний аналіз PIMS. Метод дерева цілей та метод мозкового штурму на різних стадіях розробки проекту

4.5. *Управління соціальним проектом*. Структура управління соціальним проектом. Кадрове забезпечення. Управління командою проекту. Оцінка ризиків соціального проекту. Управління проектними ризиками. Контроль та завершення робіт з проектної діяльності.

Тема 5. Інформаційне, нормативно-правове та інвестиційне забезпечення соціальних проектів

5.1. *Інформаційний супровід і соціальна реклама в соціальному проектуванні*. Інформація в системі соціального проектування, соціальна реклама. Медіаосвіта в соціальному підприємстві, внутрішні і зовнішні функції. Позиціонування соціального проекту в інформаційному просторі. Публічні презентації та інший профільний контент у формуванні соціального проекту, його розвитку в динаміці. Електронна бібліотека, конструктор сайту соціального проекту, цілі та завдання. Віртуальний і реальний образи соціального проекту. Інформаційна та мережева співпраця - проблеми та перспективи.

5.2. *Нормативно-правове забезпечення соціальних проектів*. Нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність, в тому числі, соціальне підприємство та соціальне проектування. Організаційно-правові форми соціального підприємства та їх особливості. Страхування діяльності соціальних підприємств.

5.3. Інвестиційне забезпечення соціальних проектів. Життєвий цикл діяльності соціального підприємства та потреба в інвестуванні. Цілі та етапи інвестиційного проектування. Інвестиційне проектування та підприємницькі ризики. Формування відносин з інвесторами. Інвестиційні площадки для соціальних підприємств. Підготовка інвестиційного меморандуму. Підготовка презентації проекту. Моніторинг діяльності та звітність

Тема 6. Соціальна експертиза та оцінювання соціальних проектів

6.1. Поняття соціальної експертизи. Класифікація основних видів соціальної експертизи: за об'єктом експертизи (науково-технічна, господарсько-економічна, соціальна, політична, організаційно-управлінська, юридична; за охоптом об'єкту експертизи (аспектна, комплексна); за способом взаємодії експертів (на основі особистої взаємодії експертів, без особистої взаємодії експертів); за ступенем інформування експертів (з інформуванням експертів, без інформування експертів); за кількістю турів (фаз) експертизи (однорівнева, багаторівнева); за ступенем формалізації процедур експертизи (нормативна, вільна); за типом вирішуваних експертних задач (оціночна, класифікаційна, ранжувальна, інноваційна, змішана) та інші. Функції соціальної експертизи: діагностична, інформаційно-контрольна, прогностична, проектувальна.

6.2. Специфіка соціальної експертизи і межі її застосування. Мета соціальної експертизи. Суб'єкти соціальної експертизи. Загальна технологічна модель соціальної експертизи складається: підготовка експертизи (побудова програми, розробка інструментарію, підбір експертів, їх попереднє опитування і визначення процедури експертного опитування); проведення експертизи (опитування експертів і збір необхідної інформації); аналіз результатів експертизи (аналіз індивідуальних і групових думок експертів, підготовка висновків і практичних рекомендацій, які складають основу експертного висновку).

6.3. Порядок замовлення соціальної експертизи. Ефективність соціальної експертизи. Методика підбору експертів. Методи роботи експертів: метод експертної оцінки; метод фокус-груп; ситуаційний аналіз; метод «Делфі»; метод обробки даних; контент-аналіз. Організаційні моделі соціальної експертизи: «рецензія», «моніторинг», «проект» та ін.: суть, критерії, етапи, позитивні моменти та недоліки. Підготовка експертного висновку (експертного спостереження, проектної розробки).

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 60 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту скласти іспит, – 35 балів);

модульний контроль, що проводиться у формі колоквиуму як проміжний міні-екзамен з ініціативи викладача з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті *інтегровану* оцінку результатів навчання студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля;

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового екзамену, відповідно до графіку навчального процесу.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час семінарських, практичних занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються; вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання індивідуальних завдань та завдань, винесених на розгляд в аудиторії; логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки; арифметична правильність виконання індивідуального та комплексного розрахункового завдання; здатність проводити критичну та незалежну оцінку певних проблемних питань; вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання; застосування аналітичних підходів; якість і чіткість викладення міркувань; логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми; самостійність виконання роботи; грамотність подачі матеріалу; використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ; оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних та семінарських заняттях.

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену, завданням якого є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни.

Екзаменаційний білет охоплює програму дисципліни і передбачає визначення рівня знань та ступеня опанування студентами компетентностей.

Кожен екзаменаційний білет складається із 20 тестів та 3 практичних задач (ситуаційної, діагностичної та евристичної).

Практичні завдання передбачають вирішення типових професійних завдань фахівця на робочому місці та дозволяють діагностувати рівень підготовки і компетентності студента з навчальної дисципліни.

Результат семестрового екзамену оцінюється в балах (максимальна кількість – 40 балів, мінімальна кількість, що зараховується, – 25 балів) і проставляється у відповідній графі екзаменаційної "Відомості обліку успішності".

Студента слід **вважати атестованим**, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60. Мінімумально можлива кількість балів за поточний і модульний контроль упродовж семестру – 35 та мінімумально можлива кількість балів, набраних на екзамені, – 25.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується з урахуванням балів, отриманих під час екзамену, та балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою. Сумарний результат у балах за семестр складає: "60 і більше балів – зараховано", "59 і менше балів – не зараховано" та заноситься у залікову "Відомість обліку успішності" навчальної дисципліни.

Виставлення підсумкової оцінки здійснюється за шкалою, наведеною в табл.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

Розподіл балів за тижнями згідно технологічної карти подано в табл.

Розподіл балів за тижнями

Теми змістового модуля		Лекційні заняття	Практичні заняття	Семінарські заняття	Соціальний проект	Презентація	Експрес-опитування	Перевірка домашніх завдань	Письмова контрольна робота	Колоквіум	Усього
Змістовий модуль 1	Тема 1. Соціальне підприємництво та його роль у сучасній економіці	1 -2 тиждень	1		1			1			3
		3 -4 тиждень	1	1				1			3
	Тема 2. Сучасні підходи до соціального проектування	5 -6 тиждень	1		1			5	1		8
		7 -8 тиждень	1	1					1		3
	Тема 3. Концепція соціальної відповідальності в контексті соціального підприємництва	9 -10 тиждень	1		1				1	5	8
Змістовий модуль 2.	Тема 4. Технологія соціального проектування	11 -12 тиждень	1	1				1			3
		13 -14 тиждень	1		1			1			3
	Тема 5. Інформаційне, нормативно-правове та інвестиційне забезпечення соціальних проектів	15 -16 тиждень	1	1				1			3
	Тема 6. Соціальна експертиза та оцінювання соціальних проектів	17 тиждень	2	1	1	10	5		2	5	26
Іспит											40
Усього			10	5	5	10	5	5	10	10	100

5. Рекомендована література

Основна

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування : навчальний посібник / О. В. Безпалько. – К. : Знання, 2010. – 127 с.
2. Петренко Н.О. Управління проектами: навчальний посібник / Н. О. Петренко, Л. О. Кустіч, М. О. Гуменюк. – К. : ЦУЛ, 2017. – 244 с.
3. Соціальна економіка : навчальний посібник / Г.В. Назарова, С.Ю. Гончарова, Ю.В. Сотникова, Н.В. Аграмакова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 275 с.
4. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи : навчальний посібник. / В. М. Шахрай. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

Додаткова

5. Азарова Т. В., Абрамов Л. К. Технологія оцінки соціальних програм та проектів / Т. В. Азарова, Л. К. Абрамов. – Кіровоград, ІСКМ, 2007. – 100 с.
6. Бондаренко Ю. В. Оцінка соціальних проектів та програм як інструмент ефективного управління недержавною некомерційною організацією / Ю. В. Бондаренко. – К. : Знання, 2006. – 127 с.
7. Гончарова С. Ю. Соціальне підприємництво: сутність, ознаки та місце у діяльності сучасних домогосподарств / С. Ю. Гончарова, І. В. Буряк, А. Б. Гончаров // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Херсон, 2017. – № 27/2. – 125-130.
8. Грищук В.К. Соціальна відповідальність : навчальний посібник. – Львів : ЛьвДУВС, 2012. – 152 с.
9. Єлагін В. П. Соціальна політика. Теоретико-методологічні та концептуальні підходи: підручник / В. П. Єлагін. – Х.: Магістр, 2010. – 400 с.
10. Захарчин Г. М. Основи підприємництва: культура, технологія, відповідальність: навчальний посібник з грифом МОН / Г. М. Захарчин, О.В.Юринець. – К. : Знання, 2011. – 254 с.
11. Колот В.М. Підприємництво: організація, ефективність, бізнес-культура: навч. посіб. – Вид. 3-є, без змін / В. М. Колот, І. М. Репіна, О. В. Щербина. – К.: КНЕУ, 2010. – 444 с.
12. Ламбаева И. А. Социальная работа за рубежом : учеб. пособие / И. А. Ламбаева. – М. : Изд-во ВСГТУ, 2000. – 112 с.
13. Свинчук А. А. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Корнецький А. О., Гончарова М. А., Назарук В. Я., Гусак Н. Є., Туманова А. А. – К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. – 188 с.
14. Шаповалова Т. Соціальне підприємництво і фандрейзинг / Т. Шаповалова / Навчальний посібник/ МФСА – К.: 2016. – 186 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

15. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
16. Інститут демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України. Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/>.
17. Найкращі соціальні проекти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forum.o2.ua/>.
18. Соціальне підприємництво в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://socialbusiness.in.ua/>.
19. Українського фонд соціальних інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://usif.org.ua/>.
20. Український форум благодійників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufb.org.ua/sector-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/trendi/trend-2.htm>.